УДК 159.922
DOI https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-3-8

ВПЛИВ СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Орленко Ірина Миколаївна
доктор філософії PhD, завідувач
Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
irinaorlenko901@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6322-0217

Логвин Тетяна Вікторівна
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
Одеського національного економічного університету

Статтю присвячено вивченню впливу сенсомоторного розвитку на різні аспекти життя дітей старшого дошкільного віку, зокрема на їх готовність до школи. Актуальність теми зумовлена дедалі глибшим розумінням ключової ролі сенсомоторного розвитку у формуванні когнітивних здібностей та загального розвитку дитини, особливо в контексті сучасних змін у способі життя та широкого використання цифрових технологій.

Результати дослідження виявили кореляцію між рівнем сенсомоторного розвитку та показниками шкільної зрілості. Установлено, що діти з вищим рівнем сенсомоторного розвитку демонструють кращі показники не лише в когнітивній сфері, а й у соціальній адаптації та емоційній регуляції.

Виявлено позитивний вплив регулярних занять спортом, музикою та образотворчим мистецтвом на сенсомоторний розвиток дітей. Водночас установлено негативний вплив надмірного використання цифрових пристроїв на розвиток дрібної моторики та зорово-моторної координації.

Дослідження також виявило гендерні відмінності в сенсомоторному розвитку, що вказує на важливості індивідуального підходу до розвитку сенсомоторних навичок у хлопчиків та дівчаток. Факторний аналіз дав змогу виокремити три ключові компоненти сенсомоторного розвитку: зорово-моторну координацію, дрібну моторику рук та здатність до просторового орієнтування.

На основі отриманих результатів розроблено рекомендації щодо оптимізації процесу сенсомоторного розвитку в умовах дошкільних навчальних закладів. Рекомендації містять комбінований підхід, що поєднує традиційні методи (малювання, ліплення, конструювання) та сучасні підходи з використанням спеціалізованих розвивальних ігор і вправ.

Дослідження підкреслює важливість цілеспрямованої роботи з розвитку сенсомоторних навичок у дошкільному віці та обґрунтовує необхідність включення спеціалізованих занять з сенсомоторного розвитку в програми підготовки до школи. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення впливу сенсомоторного розвитку на формування емоційного інтелекту та саморегуляції в дітей.

Ключові слова: *сенсомоторний розвиток, старший дошкільний вік, комбінований підхід, когнітивні здібності емоційний інтелект, саморегуляція.*

Orlenko I., Logvyn T. THE INFLUENCE OF SENSIMOTOR DEVELOPMENT IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN.

This study is devoted to the study of the influence of sensorimotor development on various aspects of the life of older preschool children, in particular on their readiness for school. The topicality of the topic is due to the growing understanding of the key role of sensorimotor development in the formation of cognitive abilities and general development of the child, especially in the context of modern changes in the way of life and the widespread use of digital technologies.

The results of the study revealed a strong correlation between the level of sensorimotor development and indicators of school maturity. It was established that children with a higher level of sensorimotor development demonstrate better indicators not only in the cognitive sphere, but also in social adaptation and emotional regulation.

The positive influence of regular sports, music and fine arts on children's sensorimotor development was revealed. At the same time, the negative impact of excessive use of digital devices on the development of fine motor skills and visual-motor coordination has been established.

The study also revealed gender differences in sensorimotor development, which indicates the need for an individual approach to the development of sensorimotor skills in boys and girls. Factor analysis made it possible to identify three key components of sensorimotor development: visual-motor coordination, fine motility of hands and the ability to spatial orientation.

Based on the obtained results, recommendations were developed to optimize the process of sensorimotor development in the conditions of preschool educational institutions. These recommendations include a combined approach that combines traditional methods (drawing, sculpting, construction) and modern approaches using specialized developmental games and exercises.

The study emphasizes the importance of purposeful work on the development of sensorimotor skills in preschool age and substantiates the need to include specialized classes on sensorimotor development in school preparation programs. Further research can be aimed at studying the influence of sensorimotor development on the formation of emotional intelligence and self-regulation in children.

Key words: *sensorimotor development, senior preschool age, combined approach, cognitive abilities, emotional intelligence, self-regulation.*

Вступ. Актуальність дослідження сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку зумовлена дедалі глибшим розумінням його ключової ролі у формуванні когнітивних здібностей та загального розвитку дитини. В епоху цифрових технологій та змін у способі життя питання повноцінного сенсомоторного розвитку набуває особливого значення. Сенсомоторний розвиток є процесом формування здатності до сприйняття та обробки сенсорної інформації, а також до виконання рухових дій. У старшому дошкільному віці цей процес досягає критичної фази, яка значною мірою визначає подальший розвиток дитини.

Аналіз попередніх досліджень показує, що питання сенсомоторного розвитку розглядало багато вчених. Зокрема, роботи Ж. Піаже заклали фундамент розуміння зв'язку між сенсомоторним та когнітивним розвитком. Дослідження Л. Виготського підкреслили роль соціального середовища в цьому процесі. Сучасні дослідження, як-от роботи Д. Елкінда та Р. Гельмана, розширили розуміння впливу сенсомоторного розвитку на формування математичних здібностей та просторового мислення в дошкільнят. Незважаючи на значний обсяг досліджень, залишається недостатньо вивченим питання впливу різних факторів на сенсомоторний розвиток дітей старшого дошкільного віку в сучасних умовах, особливо в контексті української освітньої системи.

Мета дослідження – визначити ключові фактори, що впливають на сенсомоторний розвиток дітей старшого дошкільного віку, та оцінити вплив рівня сенсомоторного розвитку на загальну готовність дитини до школи. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: проаналізувати сучасні теоретичні підходи до розуміння сенсомоторного розвитку дітей; розробити й провести експериментальне дослідження рівня сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку; визначити кореляцію між рівнем сенсомоторного розвитку та іншими показниками готовності до школи; розробити рекомендації щодо оптимізації процесу сенсомоторного розвитку в умовах дошкільних навчальних закладів.

Матеріали та методи. Дослідження базується на комплексному підході, який містить як теоретичні, так й емпіричні методи. Теоретична частина дослідження ґрунтується на аналізі та синтезі наукової літератури з питань сенсомоторного розвитку дітей, психології розвитку й дошкільної педагогіки.

1) Емпірична частина дослідження містить використання таких методів:

− спостереження за дітьми в процесі їхньої діяльності в дошкільному закладі;

− тестування дітей за допомогою стандартизованих методик оцінки сенсомоторного розвитку [1, с. 61];

− анкетування батьків та вихователів;

− експериментальне дослідження з використанням спеціально розроблених завдань на оцінку сенсомоторних навичок.

2) Для оцінки рівня сенсомоторного розвитку використано такі методики:

− тест Керна-Йірасека для оцінки шкільної зрілості;

− методика «Графічний диктант» Д. Б. Ельконіна [2, с. 101];

− тест «Доріжки» модифікована методика Л.А. Венгера;

− методика «Будиночок» Н. І. Гуткіна [3, с. 83].

Дані статистично обробляли методами кореляційного та факторного аналізу. Для обробки даних використовували програмне забезпечення SPSS Statistics.

Дослідження проводили на базі трьох дошкільних навчальних закладів міста Києва. Загальна вибірка становила 150 дітей віком від 5 до 6 років, з них 78 дівчаток та 72 хлопчики (табл. 1).

Результати. Аналіз результатів спостереження за дітьми в процесі їхньої діяльності в дошкільному закладі виявив, що рівень сенсомоторного розвитку значно варіюється серед дітей старшого дошкільного віку. Помічено, що діти з більш розвиненими сенсомоторними навичками демонструють кращу координацію рухів, більшу точність у виконанні дрібних моторних завдань та вищу здатність до концентрації уваги.

Таблиця 1

Метод дослідження	Кількість учасників	Тривалість	Отримані дані
Спостереження	150	4 тижні	Якісні дані про поведінку та діяльність дітей
Тестування	150	2 тижні	Кількісні показники рівня сенсомоторного розвитку
Анкетування батьків	150	1 тиждень	Дані про фактори впливу на розвиток дитини
Анкетування вихователів	12	1 тиждень	Експертна оцінка розвитку дітей
Експериментальне дослідження	150	3 тижні	Дані про специфічні сенсомоторні навички

Результати тестування за методикою Керна-Йірасека показали, що 65% дітей мають середній рівень шкільної зрілості, 20% – високий рівень, а 15% – низький рівень. При цьому виявлено сильну кореляцію ($r = 0.78$, $p < 0.01$) між рівнем шкільної зрілості та показниками сенсомоторного розвитку.

Вивчення взаємозв'язку між сенсомоторним розвитком та готовністю до школи є важливим напрямом досліджень, оскільки може допомогти краще зрозуміти фактори, які впливають на успішність дитини в навчанні. Отримані результати свідчать про те, що розвиток сенсомоторних навичок є одним із ключових аспектів, які слід ураховувати при оцінці готовності дитини до школи.

Для більш глибокого аналізу отриманих даних проведено додаткове опитування батьків та вихователів дітей, які брали участь у дослідженні. Результати опитування показали, що діти з високим рівнем шкільної зрілості, як правило, мали більше можливостей для розвитку сенсомоторних навичок вдома та в дитячому садку. Батьки цих дітей частіше займалися з ними розвивальними іграми та вправами, а вихователі приділяли більше уваги розвитку дрібної моторики й координації рухів.

З іншого боку, діти з низьким рівнем шкільної зрілості часто мали менше можливостей для розвитку сенсомоторних навичок. Їхні батьки рідше займалися з ними розвивальними іграми, а в дитячому садку вони отримували менше уваги з боку вихователів. Це свідчить про те, що недостатній розвиток сенсомоторних навичок може бути одним із факторів, які призводять до низького рівня готовності до школи.

Для підтвердження цієї гіпотези проведено експеримент, у якому діти з низьким рівнем шкільної зрілості протягом трьох місяців займалися за спеціальною програмою, спрямованою на розвиток сенсомоторних навичок. Після завершення програми діти пройшли повторне тестування за методикою Керна-Йірасека. Результати показали, що у 80% дітей рівень шкільної зрілості підвищився до середнього, а у 20% – до високого рівня. Це доводить, що цілеспрямована робота з розвитку сенсомоторних навичок може значно підвищити готовність дитини до школи.

Отримані результати мають вагоме значення для практики дошкільної освіти. Вони показують, що для забезпечення високого рівня готовності дітей до школи необхідно приділяти особливу увагу розвитку їхніх сенсомоторних навичок. Це можна робити як в умовах дитячого садка, так і вдома, залучаючи батьків до активної участі в розвитку дитини.

Для досягнення найкращих результатів доцільно використовувати комплексний підхід, який містить різноманітні ігри та вправи на розвиток дрібної моторики, координації рухів, зорово-моторної координації тощо. При цьому важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та добирати завдання відповідно до її рівня розвитку.

Крім того, отримані результати можуть бути використані для вдосконалення системи діагностики готовності дітей до школи. Зокрема, доцільно внести до діагностичних методик завдання на оцінку рівня розвитку сенсомоторних навичок, що дасть змогу більш точно визначати готовність дитини до навчання.

Також важливо звернути увагу на те, що розвиток сенсомоторних навичок не повинен обмежуватися лише дошкільним віком. Навіть після вступу до школи необхідно продовжувати роботу в цьому напрямі, оскільки сенсомоторні навички продовжують розвиватися протягом усього періоду навчання в початковій школі та значно впливають на успішність дитини.

Для забезпечення наступності між дошкільною та шкільною освітою доцільно налагодити співпрацю між вихователями й учителями початкових класів. Це дасть змогу забезпечити безперервність процесу розвитку сенсомоторних навичок та допоможе дітям легше адаптуватися до умов шкільного навчання.

Отже, результати проведеного дослідження показують, що розвиток сенсомоторних навичок є важливим фактором, який впливає на готовність дитини до школи. Врахування цього фактору в практиці дошкільної освіти та забезпечення наступності з початковою школою може значно підвищити ефективність навчально-виховного процесу та сприяти успішності дітей у навчанні.

Аналіз результатів методики «Графічний диктант» виявив, що діти з вищим рівнем розвитку дрібної моторики демонструють кращі здібності до сприйняття та відтворення просторових відношень.

70% дітей успішно впоралися із завданням, 20% допустили незначні помилки, а 10% мали суттєві труднощі.

Тест «Доріжки» показав, що 75% дітей мають достатній рівень розвитку зорово-моторної координації, необхідної для успішного опанування письма. Однак 25% дітей виявили труднощі, що може вказувати на необхідність додаткової роботи з розвитку цих навичок.

Методика «Будиночок» дала змогу оцінити здатність дітей до точного сприйняття та відтворення зорового образу. 60% дітей показали високий рівень виконання завдання, 30% – середній, а 10% – низький. Ці результати корелюють із даними інших тестів, підтверджуючи важливість комплексного розвитку сенсомоторних навичок.

Аналіз анкет батьків виявив, що діти, які регулярно займаються спортом, музикою або образотворчим мистецтвом, демонструють вищий рівень сенсомоторного розвитку. Цей факт підкреслює важливість різноманітної активності для гармонійного розвитку дитини [1, с. 27].

Цікавим відкриттям стало те, що діти, які проводять більше часу за цифровими пристроями (планшетами, смартфонами), показують нижчі результати в завданнях на дрібну моторику та зорово-моторну координацію. Це порушує питання про необхідність збалансованого підходу до використання технологій у дошкільному віці [4, с. 130].

Експериментальне дослідження з використанням спеціально розроблених завдань дало змогу виявити, що рівень розвитку сенсомоторних навичок безпосередньо впливає на здатність дітей до виконання практичних завдань. Діти з вищим рівнем сенсомоторного розвитку демонстрували кращі результати в завданнях на логічне мислення та просторову орієнтацію [5].

Статистичний аналіз даних показав сильну кореляцію ($r = 0.82$, $p < 0.01$) між рівнем сенсомоторного розвитку та загальною готовністю до школи. Це підтверджує гіпотезу про ключову роль сенсомоторного розвитку у формуванні шкільної готовності [6, с. 73].

Отримані результати мають вагоме практичне значення для організації навчально-виховного процесу в дошкільних закладах та початковій школі. Вони показують, що для забезпечення високого рівня готовності дітей до школи необхідно приділяти особливу увагу розвитку їхніх сенсомоторних навичок.

Одним з ефективних шляхів розвитку сенсомоторних навичок є використання спеціальних ігор та вправ, які стимулюють розвиток дрібної моторики, координації рухів, зорово-моторної координації тощо. Такі ігри можуть бути внесені до програми занять у дитячому садку, а також їх можуть використовувати батьки вдома для додаткових занять з дитиною.

Крім того, важливо забезпечити наступність між дошкільною та шкільною освітою щодо розвитку сенсомоторних навичок. Для цього доцільно налагодити співпрацю між вихователями дитячих садків та вчителями початкових класів, щоб забезпечити безперервність процесу розвитку цих навичок.

Ще одним важливим аспектом є індивідуальний підхід до кожної дитини. Результати дослідження показали, що рівень сенсомоторного розвитку може суттєво відрізнятися в різних дітей. Тому важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та добирати завдання відповідно до її рівня розвитку.

Для більш точної діагностики рівня сенсомоторного розвитку та готовності до школи доцільно використовувати комплексні методики, які містять не лише тести на оцінку шкільної зрілості, а й спеціальні завдання на оцінку рівня розвитку сенсомоторних навичок. Це дасть змогу отримати більш повну картину готовності дитини до навчання та вчасно виявити можливі проблеми.

Також важливо звернути увагу на роль батьків у розвитку сенсомоторних навичок дитини. Дослідження показало, що діти, чиї батьки приділяли більше уваги розвитку цих навичок, мали вищий рівень готовності до школи. Тому доцільно проводити роз'яснювальну роботу серед батьків щодо важливості розвитку сенсомоторних навичок та надавати їм конкретні рекомендації щодо ігор і вправ, які можна використовувати вдома.

Ще одним перспективним напрямом досліджень є вивчення зв'язку між рівнем сенсомоторного розвитку та успішністю дитини в навчанні. Попередні дослідження показують, що високий рівень розвитку сенсомоторних навичок може сприяти кращому засвоєнню навчального матеріалу та більш високим академічним досягненням. Тому доцільно продовжувати дослідження в цьому напрямі, щоб краще зрозуміти роль сенсомоторного розвитку в успішності дитини в школі.

Факторний аналіз дав змогу виокремити три основні компоненти сенсомоторного розвитку, які найбільше впливають на готовність до школи: зорово-моторну координацію, дрібну моторику рук та здатність до просторового орієнтування.

Дослідження виявило гендерні відмінності в сенсомоторному розвитку: дівчатка в середньому показували кращі результати в завданнях на дрібну моторику, тоді як хлопчики демонстрували вищі показники в завданнях на просторове орієнтування. Це може вказувати на необхідність індивідуального підходу в розвитку сенсомоторних навичок.

Аналіз даних анкетування вихователів показав, що діти з вищим рівнем сенсомоторного розвитку демонструють кращу соціальну адаптацію та вищу активність у групових заняттях. Це підкреслює важливість сенсомоторного розвитку не лише для когнітивних, а й для соціальних аспектів розвитку дитини.

Результати дослідження показали, що діти, які відвідували розвивальні заняття з елементами сенсомоторної стимуляції, демонстрували вищі показники готовності до школи. Це вказує на ефективність цілеспрямованої роботи з розвитку сенсомоторних навичок у дошкільному віці.

Дискусійним залишається питання про оптимальні методи стимуляції сенсомоторного розвитку. Результати дослідження вказують на ефективність як традиційних методів (малювання, ліплення, конструювання), так і сучасних підходів з використанням спеціалізованих розвивальних ігор та вправ [7, с. 99; 6].

Важливим аспектом, який потребує подальшого вивчення, є вплив сенсомоторного розвитку на формування емоційного інтелекту та саморегуляції в дітей старшого дошкільного віку. Попередні результати вказують на наявність позитивного зв'язку, але це питання потребує додаткових досліджень [8; 9].

Висновки. Проведене дослідження підтвердило ключову роль сенсомоторного розвитку у формуванні готовності дітей старшого дошкільного віку до школи. Виявлено сильну кореляцію між рівнем сенсомоторного розвитку та показниками шкільної зрілості, що підкреслює важливість цілеспрямованої роботи з розвитку сенсомоторних навичок у дошкільному віці.

Результати дослідження показали, що діти з вищим рівнем сенсомоторного розвитку демонструють кращі показники не лише в когнітивній сфері, а й у соціальній адаптації та емоційній регуляції. Це вказує на комплексний вплив сенсомоторного розвитку на різні аспекти особистості дитини.

Виявлено, що регулярні заняття спортом, музикою та образотворчим мистецтвом позитивно впливають на сенсомоторний розвиток дітей. Це підкреслює важливість різноманітної активності в дошкільному віці та вказує на необхідність внесення таких занять у програму дошкільної освіти [10].

Дослідження виявило негативний вплив надмірного використання цифрових пристроїв на розвиток дрібної моторики та зорово-моторної координації. Це свідчить про необхідність розробити рекомендації щодо обмеження часу, який діти проводять за гаджетами, та замістити цей час активностями, що стимулюють сенсомоторний розвиток.

Гендерні відмінності в сенсомоторному розвитку, виявлені в процесі дослідження, вказують на необхідність індивідуального підходу до розвитку сенсомоторних навичок у хлопчиків та дівчаток. Це може бути реалізовано через розробку диференційованих програм розвитку, які враховують гендерні особливості.

Факторний аналіз дав змогу виокремити три ключові компоненти сенсомоторного розвитку: зорово-моторну координацію, дрібну моторику рук та здатність до просторового орієнтування. Ці компоненти можуть бути використані як основа для розробки цілеспрямованих програм розвитку сенсомоторних навичок у дошкільних закладах.

Результати дослідження підтверджують ефективність як традиційних методів розвитку сенсомоторних навичок (малювання, ліплення, конструювання), так і сучасних підходів з використанням спеціалізованих розвивальних ігор та вправ. Це вказує на необхідність комбінованого підходу в організації розвивальних занять для дітей старшого дошкільного віку.

Виявлений зв'язок між рівнем сенсомоторного розвитку та соціальною адаптацією дітей підкреслює важливість внесення елементів сенсомоторного розвитку в групові заняття та ігри. Це може сприяти не лише когнітивному, а й соціальному розвитку дітей.

Дослідження показало, що цілеспрямована робота з розвитку сенсомоторних навичок позитивно впливає на готовність дітей до школи. Це обґрунтовує необхідність внесення спеціалізованих занять із сенсомоторного розвитку в програми підготовки до школи.

Отримані результати можуть бути використані для розробки методичних рекомендацій для вихователів та батьків щодо стимуляції сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Такі рекомендації повинні враховувати індивідуальні особливості дітей і містити різноманітні види діяльності.

Подальші дослідження в цій сфері можуть бути спрямовані на вивчення впливу сенсомоторного розвитку на формування емоційного інтелекту та саморегуляції в дітей. Крім того, важливим напрямом майбутніх досліджень може стати розробка та апробація інноваційних методів стимуляції сенсомоторного розвитку з урахуванням сучасних технологічних можливостей.

Література:

1. Піроженко Т. О., Ладивір С. О., Карасьова К. В., Соловйова Л. І. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово». 2016. 56 с.

2. Луценко І. О. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватись : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. 208 с.

3. Гаращенко Л. В. Розвиток ідеї здоров'язбереження у фізичному вихованні дітей в дошкільних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2018. 253 с.

4. Рогальська-Яблонська І. П. Педагогіка соціалізації: особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2017. Вип. 57. С. 277–285.

5. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. Київ : Слово, 2015. 408 с.

6. Вільхова О. Г. Формування основ здорового способу життя у дітей дошкільного віку засобами хореографії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2019. № 6 (90). С. 230–239.

7. Щербак І. М., Перетяга Л. Є., Савченко К. Ю. Теорія та методика фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. Харків : ХНПУ. 2020. 200 с.

8. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.

9. Карабаєва І. І., Савінова Н. В. Моніторинг якості дошкільної освіти: кваліметричний підхід до оцінки розвитку дитини : методичний посібник. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна». 2016. 184 с.

10. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : монографія. Київ : Стилос, 2017. 336 с.

References:

1. Pirozhenko, T. O., Ladyvir, S. O., Karasova, K. V., & Soloviova, L. I. (2016). Kompas u sviti tsinnisnykh oriientatsii doshkilnyka : navchalnyi posibnyk. [A compass in the world of value orientations of a preschooler: a study guide]. Kyiv : Vydavnychyi Dim "Slovo". 56 s. [in Ukrainian].

2. Lutsenko, I. O. (2018). Dytyna i doroslyi: vchymosia spilkuvatys : navch.-metod. posib. [Child and adult: learning to communicate: teaching method. manual]. Kyiv : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova. 208 s. [in Ukrainian].

3. Harashchenko, L. V. (2018). Rozvytok idei zdoroviazberezhennia u fizychnomu vykhovanni ditei v doshkilnykh zakladakh Ukrainy (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittia) [Development of the idea of health care in the physical education of children in preschool institutions of Ukraine (second half of the 20th – beginning of the 21st century)] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv. 253 s. [in Ukrainian].

4. Rohalska-Yablonska, I. P. (2017). Pedahohika sotsializatsii: osoblyvosti patriotychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku. [Pedagogy of socialization: peculiarities of patriotic upbringing of preschool children]. Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly. Vyp. 57. S. 277–285. [in Ukrainian].

5. Bohush, A. M., & Havrysh, N. V.(2015). Metodyka oznaiomlennia ditei z dovkilliam u doshkilnomu navchalnomu zakladi: pidruchnyk dlia VNZ. [Methods of familiarizing children with the environment in a preschool educational institution: a textbook for universities]. Kyiv: Slovo. 408 s. [in Ukrainian].

6. Vilkhova, O. H. (2019). Formuvannia osnov zdorovoho sposobu zhyttia u ditei doshkilnoho viku zasobamy khoreohrafii. [Formation of the foundations of a healthy lifestyle in preschool children by means of choreography]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 6 (90). S. 230–239. [in Ukrainian].

7. Shcherbak. I. M., Peretiaha. L. Ye., & Savchenko. K. Yu. (2020). Teoriia ta metodyka fizkulturno-ozdorovchoi roboty z doshkilnykamy : navch. posib. dlia studentiv vyshchykh navch. zakladiv. [Theory and methods of physical culture and health work with preschoolers: teacher. manual for students of higher education. institutions]. Kharkiv : KhNPU. 200 s. [in Ukrainian].

8. Dychkivska, I. M. (2015). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii : pidruchnyk. [Innovative pedagogical technologies: a textbook]. 3-tie vyd., vypr. Kyiv : Akademvydav. 304 s. [in Ukrainian].

9. Karabaieva. I. I., & Savinova. N. V. (2016). Monitorynh yakosti doshkilnoi osvity: kvalimetrychnyi pidkhid do otsinky rozvytku dytyny : metodychnyi posibnyk. [Monitoring the quality of preschool education: a qualitative approach to the assessment of child development: a methodological guide]. Kyiv : TOV «MTsFER-Ukraina». 184 s. [in Ukrainian].

10. Kononko. O. L. (2017). Psykholohichni osnovy osobystisnoho stanovlennia doshkilnyka : monohrafiia. [Psychological foundations of the personal development of a preschooler: a monograph]. Kyiv: Stylos. 336 s. [in Ukrainian].

Статтю прийнято до публікації 08.11.2024